

Úvodní slovo

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

jen několik dnů uplynulo od chvíle, kdy utichly silvestrovské ohňostroje a kdy odezněla novoroční kocovina. Také elán, s nímž se mnozí vrháme do plnění novoročních předsevzetí, ještě nestačila vystřídat rezignace a návrat do zajetých kolejí.

Kromě oblíbených předsevzetí představuje příchod nového roku výbornou příležitost k ohlédnutí za rokem minulým. Proto se v prvních dnech roku 2011 média předhánjí v tom, které přinese nejlepší přehled klíčových událostí roku 2010.

Také autoři „GaRPu“ nezůstávají pozadu. Poslední měsíce uplynulého roku se nesly ve znamení cest do dalekých krajín. V listopadu se Ondřej Kopečný zúčastnil konference občanské společnosti v Nikaragui a v prosinci se za Atlantik vydal Petr Patočka, aby v mexickém Cancúnu sledoval vyvrcholení celoročních klimatických vyjednávání na Konferenci OSN o změnách klimatu.

Oba cestovatelé si své zážitky ne nechali pro sebe. Ondřej Kopečný se po skončení konference „Global Crossroads: The Role and Perspectives of CSOs in Development Cooperation“ vydal poznat trochu té rozvojové praxe. Během cestování po zemi plné sociálních kontrastů posbíral řadu zajímavých postřehů o místních komunitách a jejich zápasu s chudobou, které shrnul v úvodní reportáži.

Cancún. Foto: Petr Patočka

Další z příspěvků zachycuje dění z města, kam se na přelomu listopadu a prosince soustředila pozornost mezinárodních společenství, médií i občanské společnosti – z mexického Cancúnu. Po nepříliš úspěšné konferenci OSN o změnách klimatu v Kodani se totiž do té cancúnské vkládaly naděje, že opět navrátí mezinárodnímu vyjednávání důvěryhodnost a připraví půdu pro přijetí globální dohody v roce 2011. Nakolik naplnila klimatická konference v Mexiku očekávání, hodnotí ve svém komentáři Petr Patočka.

Aurele Destreeová se v závěrečném článku ohlíží za trochu delším časovým úsekem, než jen uplynulým rokem. Přináší exkurz do vývoje v přístupech k rozvojové problematice. Hodnotí trendy rozvojového myšlení příznačné pro minulé století a podrobněji se zaměřuje na

Obsah

Úvodní slovo.....	1
Zaostřeno.....	2
Tak trochu jiný rozvoj	
Komentář.....	5
Cancún zachránil vyjednávání, nikoli však klima	
Nakonec.....	7
Rozvojová pomoc: Od charity k lidsko-právnímu přístupu k rozvoji	

přístup založený na lidských právech (human rights-based approach), který spatřil světlo světa v devadesátých letech dvacátého století.

Milé čtenářky, milí čtenáři, rok 2011 před námi zatím leží jako nepopsaný list papíru. Přejeme Vám i nám, aby řádky, které na tento list napíšeme, stálo za to číst.

Ingrid Mitáčková

› Tak trochu jiný rozvoj

**Reportáž z Nikaraguy o dvou
březích, životě na kulech a
o tom, jak nehasit jen požáry.**

Obyvatelé Nikaraguy mají za sebou neklidné století. Zažili bezmála padesát let dlouhou tuhou pravicovou diktaturu, po ničivém zemětřesení v roce 1972 následovala v 80. letech občanská válka, která vyvrcholila vítězstvím marxistické revoluce.

V roce 1990 si překvapivě zvolili v prezidentských volbách kandidátku opozice Violetu Chamorro, která se stala první ženou zvolenou do prezidentského úřadu na obou amerických kontinentech. O patnáct let později ještě překvapivěji vrátili do prezidentského křesla Daniela Ortegu, revolucionáře z 80. let castrovského střihu.

I když po nástupu Ortegy nedošlo k další občanské válce, jak se někteří obávali, země příliš neprosperuje. Ze „socialistické, křesťanské a solidární“ revoluce zbyla spíše jen hesla na stovkách billboardů, které jsou rozesety po celé zemi. Obyvatelé se sice mohou těšit z bezplatného školství a zdravotnictví, jeho kvalita je však mizerná a příliš se nezlepšuje. Socialistická vláda toleruje daňové úniky nejbohatším rodinám v zemi a před blížícími se prezidentskými volbami začíná rozdávat „mildardý“ – každé chudé rodině krávu a sele. Organizace občanské společnosti jsou tolerovány, pokud se nemíchají do politických

Nikaragua. Zdroj: www.sxc.hu

záležitostí. V opačném případě se mohou ocitnout na černé listině. Jejich pracovníci sice neputují do vězení, nicméně o vládní podpoře si mohou nechat jen zdát. I z tohoto důvodu Nikaraguu opouštějí dvorské státy. V poslední době odešly skandinávské rozvojové agentury, v blízké době se k tomu chystá Rakousko a další státy EU. Přes všechny výše zmíněné obtíže, anebo jim navzdory, lze v Nikaragui najít velmi unikátní projekty, které vychází ze znalostí, tradic a historie místních lidí a snaží se o to, aby tito lidé sami našli řešení v situacích, které se na první pohled zdají bezvýchodné.

Dva břehy

S trochou nadsázky je možné říci, že v Nikaragui vychází jiné slunce nad Atlantikem a jiné nad Pacifikem zapadá. Dějiny plné zemětřesení – politických i těch skutečných –

učinily z tohoto středoamerického státu zemi plnou kontrastů.

Na pacifickém pobřeží si můžete v klidu užívat západu slunce se sklenkou sedmiletého rumu Flor de Caña v pěťhvězdičkovém hotelovém resortu, který sloužil jak pravicovým diktátorům, tak sandinovským revolucionářům (teď hostí především bohaté turisty ze Střední Ameriky, USA a Evropy). Naproti tomu na břehu Karibského moře po setmění raději nevycházejte.

Velké rozdíly mezi západní a východní částí země přetrvávají bez ohledu na to, která vláda je v hlavním městě Managua právě u moci. Do jisté míry je to dáno skladbou a rozmístěním obyvatelstva. V západní polovině žije 85 procent všech obyvatel. Většinu z nich tvoří mestici, potomci původních obyvatel a španělských kolonizátorů, a potomci dalších

Evropanů. Na východním pobřeží žijí Miskitové, původní obyvatelé hovořící vlastním jazykem a Afro-nikaragujci, které sem přivezli britští kolonizátoři. Vláda v Managui vždy pohlížela na obyvatele z východního pobřeží s despektem. Ti zase nikdy příliš neprožívali problémy obyvatel západní části sužované Somozovou diktaturou. Mnoho z nich proto v občanské válce bojovalo proti sandinovcům na straně Contras.

Na konci 80. let vytvořila Ortegová vláda na východním pobřeží dva autonomní regiony – Severní atlantický (RAAN) a Jižní atlantický autonomní region (RAAS), které jsou na centrální vládě nezávislé v otázkách vzdělávání, zdravotnictví a kultury. Nemohou však samostatně rozhodovat o nerostném bohatství a jsou zcela finančně závislé na státním rozpočtu. Vláda často používá autonomii východních regionů jako výmluvu, proč neřeší problémy s infrastrukturou, podfinancovaným školstvím či zdravotnictvím. „Máte autonomii, řešte si své problémy sami,“ zní častá odpověď.

Do východních regionů tak míří o 40 procent méně investic než na západní pobřeží. V celé východní části nenajdete jedinou silnici se zpevněným povrchem. Míra extrémní chudoby zde dosahuje až 80 procent (nikaraguský průměr je přitom 48 procent) a nezaměstnanost 67 procent (nikaraguský průměr je podle statistik trochu těžko uvěřitelných 8,2 procent).

Cesta z Managuy do města Waspam na severním okraji RAAN trvá letadlem asi hodinu a půl, autem zhruba 18 hodin. Ve skutečnosti však máte pocit, že jste se v čase vrátili o několik desítek let nazpět.

Život na kůlech

Po dvou hodinách v motorovém člunu přirážíme ke břehu. Stoupáme asi čtyři metry vzhůru po jílovitém břehu. Nahoře už na nás čeká parta zvědavých dětí. Jsme na kraji vesnice Tuskrú Tara, jedné z mnoha vesnic, které lemují Rio Coco na hranicích Nikaraguy s Hondurasem.

Přibližně padesát domků, všechny na dřevěných kůlech, se na široké rovině rozbíhají do vnitrozemí. Na konci vesnice stojí kostel, naproti škola. „Když jsme tu byli v září, přijeli jsme člunem až sem,“ říká Pedro, bývalý válečný chirurg z občanské války, dnes expert na zdravotnické projekty rakouské neziskové organizace Horizont 3000 a momentálně náš průvodce. Při pohledu na vzdálenost, kterou jsme ušli, a vzpomínce na vysoký břeh, se to zdá málo pravděpodobné. „Voda tu zůstala tři měsíce a vzala místním skoro celou úrodu,“ dodává Pedro, aby přerušil naše pochybování.

Komunita v Tuskrú Tara pamtuje lepší časy. Před třiceti lety vypěstovali tolik rýže a fazolí, že jimi zásobovali nejen trh ve Waspamu (nejbližším městě půl dne kanoí proti proudu řeky), ale i Kajmanské ostrovy v Karibském moři. Časy se však rychle změnily. Po poslední tropické bouři, která

zasáhla atlantické pobřeží střední Ameriky letos v září, přišli téměř o celou úrodu rýže a banánů. Místní dostali potravinou pomoc od vlády. Vystačí s ní tři měsíce. Co bude potom, v tuto chvíli nevědí. Doufají, že jim pomůže některá z neziskových organizací.

„Nejhorší období je mezi lednem a červnem,“ říká předseda rady z Tuskrú Tara. „Záplavy trvají několik měsíců a zničí většinu úrody. Stydím se za to, že musíme každý rok prosit o fazole, abychom měli co jíst a co zasít. Už osm let bychom se chtěli přestěhovat dál od řeky, ale nemáme na to peníze.“ Podobným problémům čelí v podstatě všechny komunity žijící podél Rio Coco. Žily zde stovky let. V posledních deseti až dvaceti letech se však kvůli klimatickým změnám a odlesňování rapidně změnily přírodní podmínky, na nichž závisí jejich úroda.

Dříve přišla povodeň jednou za několik let. „Matthew, Aghata, Ida, Arthur,“ vyjmenovávají místní lidé některé tropické bouře a hurikány za poslední dva roky. Všechna jména si už ani nepamatují. Lidé, kteří znali dokonale místní klima a dokázali se včas připravit na eventuální pohromu, nyní kvůli změnám klimatu nevědí, kdy mohou čekat déšť a možné záplavy, kdy zasít, kdy sklízet. V loňském roce přišla velká voda zcela nečekaně dva týdny před sklizní a vzala asi dvě třetiny úrody.

I přesto zdejší lidé nesedí doma a nečekají, až jim někdo pomůže. Každý rok tvrdě pracují. Míra a rychlost změn je však příliš ry-

chlá. Není možné, aby se s nimi vypořádali sami. Na druhé straně, „každá pomoc způsobuje závislost,“ podotýká Paolo z místní neziskové organizace Acción Médica Cristiana. Ptám se ho, jak místním komunitám pomáhají. „Snažíme se společně hledat řešení. Najít ho ale musejí sami. Buď ho najdou a přežijí, nebo musejí tohle místo opustit,“ odpovídá.

Sázka na místní

Klíčovou roli v „hledání řešení“ hraje kromě místních neziskových organizací především Univerzita autonomních regionů karibského pobřeží v Nikaragui (URACCAN), která vznikla před patnácti lety a je nejviditelnějším projevem autonomie dvou atlantických regionů. Vyučuje se zde v jazycích místních komunit a velmi se dbá na etnickou vyváženost.

I když strukturou univerzita připomíná západní model, obsah vychází z tradic a zkušeností místních obyvatel. Naprostá většina učitelů pochází z místních komunit. Jedním z institutů je Institut tradičního lékařství. Na Evropana odchovaného západní medicínou působí zprvu exoticky. Předpokládal by, že kvalitu zdravotnictví by zvýšili spíše chirurgové, nežli „bylinkáři“.

Místní obyvatelé si však za staletí vytvořili svůj systém medicíny, který odpovídá podmínkám, v nichž žijí, i typu onemocnění, která se zde vyskytují. Některá z nich západní medicína ani neumí léčit.

„Lékař ze Západu potřebuje spoustu přístrojů. Ty jsou tady ale k ničemu,“ říká Pedro. „Když jsem sem před třiceti lety přijel, byl jsem vůči tradiční medicíně skeptický. Ale zažil jsem mnohé případy, kdy mé znalosti nestačily. Tradiční léčitelé neumí operovat, ale já neumím vyléčit hadí kousnutí. Navíc tradiční medicína je úzce spjatá s životem komunity, duchovním prožitkem, vírou. Mnohé z nich nemůže Evropan pochopit, ale je třeba mít k nim respekt.“

Podobný přístup, který vychází ze znalostí a zkušeností místních lidí, uplatňuje univerzita i v oblasti zemědělství. Lidé z univerzity, často členové některé z komunit, se například snaží najít nové, odolnější druhy semen, které by se daly pěstovat dál od řeky. Podobné projekty jsou nadějí pro obyvatele Tuskru Tara a další vesnice, které jsou každoročně sužovány povodněmi.

Význam URACCANu spočívá hlavně v tom, že pomáhá systematizovat, třídít, rozvíjet a předávat znalosti, které se utvářely v místních komunitách po dlouhou dobu. Nepřináší žádné recepty „zvenku“. Pomáhá zdejším lidem hledat vlastní řešení, rozšiřovat prostor a nástroje, jak je uplatňovat. Ve své podstatě přispívá k rozvoji, který je založen na participaci a zapojení místních lidí, které jsou (nebo by měly být), řečeno hantýrkou západních rozvojových organizací, jedněmi ze základních principů rozvojové spolupráce.

Nehasit jen požáry

Člověk zde záhy pochopí, že materiální nedostatek není příčinou, ale symptomem chudoby. To, co místní lidé postrádají, je prostor a možnosti, aby mohli uplatnit své znalosti a zkušenosti. Na první pohled se jedná o poměrně banální zjištění, na které však v Evropě trochu zapomínáme. Přitom jde o klíčovou věc.

Rozvojová spolupráce se možná až příliš často zaměřuje právě na řešení symptomů. Je samozřejmě důležité poskytnout potravinovou pomoc vesnici, které povodeň odnesla úrodu a je proto vystavena bezprostřednímu nebezpečí hladu. Důležitější však je najít takové řešení, aby se tato situace neopakovala. Příklad URACCANu i místních neziskových organizací ukazuje, jak důležitou roli hraje zapojení místních komunit do řešení problémů. Přístup založený na lokálních zkušenostech a znalostech však vyvolává otázku, jakou roli v tomto procesu mohou hrát rozvojové organizace z „globálního Severu“?

I když na základě příkladu z jednoho odlehlého regionu v Nikaragui nelze posuzovat rozvojovou práci v ostatních částech světa, je občas dobré zamyslet se nad tím, jaká forma „pomoci“ skutečně pomáhá.

autor

Ondřej Kopečný

) Cancún zachránil vyjednávání, nikoli však klima

Na přelomu listopadu a prosince se v mexickém Cancúnu uskutečnila již 16. konference stran Rámcové úmluvy OSN o změnách klimatu. Na otázku, zda byla tato konference úspěšná, lze odpovědět ano i ne. Abychom však mohli hodnotit úspěch konference, je potřeba nejdříve uvést, s jakými očekáváními se na ni jednotliví aktéři sjížděli. Po loňském „fiasku“ v Kodani se ukázalo, jak hodně jsou jednotlivé státy nejednotné a jak rozdílné pozice k řešení klimatických změn zaujmají. Namísto očekávaného nového „post-kyotského“ protokolu byl přijat velmi vágní text obsažený v kodaňské dohodě, která však byla dohodou pouze politickou a nikoli právně závaznou. Cílem mexického předsednictví bylo tedy znovu vrátit mezinárodnímu vyjednávání důvěryhodnost a nastavit konkrétní kroky tak, aby mohla být globální dohoda přijata příští rok v jihoafrickém Durbanu.

I když se může zdát, že se Mexičané chtěli vyhnout procesu schvalování nového protokolu a nenastavili si laťku příliš vysoko, při bližším pohledu musíme uznat, že jejich ambice nebyly rozhodně malé. Ještě předposlední den cancúnské konference bylo mnoho delegátů a pozorovatelů značně skeptických k tomu, že je možné nalézt společný kompromis, na který by přistoupily všechny zúčastněné země. Prakticky ve všech důležitých otázkách se klíčoví aktéři rozcházel

Cancún. Foto: Petr Patočka

a z prohlášení zástupců jednotlivých zemí nebyla cítit příliš velká vůle k ústupkům. Návrh závěrečného textu „Cancúnské smlouvy“ byl účastníkům předložen až v podvečerních hodinách poslední den konference. Jednotlivé delegace měly tedy pouze pár hodin na to, aby třicetistránkový dokument vyhodnotily a rozhodly se, zda ho přijmou.

Těsně před půlnocí byli zástupci všech států svoláni do hlavního konferenčního sálu Hotelu Moon Palace, aby představili své stanovisko k textu závěrečné smlouvy. Všechny delegace se k dokumentu vyjádřily s většími či menšími výhradami, ale nakonec ho přijali. Jedinou výjimkou byla Bolívie, která v emotivním projevu vyjádřila velmi silný nesouhlas. V tu chvíli zavládlo mezi všemi účastníky velké napětí, jelikož podle schvalovacích pravidel UNFCCC musí

být rozhodnutí přijato jednomyslně. Všichni mlčky čekali na reakci prezidentky konference, mexické ministryně zahraničí Patricie Espinosy, která po rychlé konzultaci se svými poradci prohlásila dokument za schválený. Bolívie se ještě jednou snažila vznést námitku, že nebyl dodržen konsensus a smlouva tedy nemůže být přijata. Tato námitka byla pouze zapsána jako poznámka a za velkého aplausu ve stoje byla kolem čtvrté hodiny ranní schválena Cancúnská dohoda. V následujících chvílích vyjádřily mnohé delegace velkou pochvalu Mexiku, které sehrálo díky svému strategickému postavení (Mexiko má velmi dobré vztahy prakticky se všemi důležitými aktéry jak mezi rozvojovými, tak vyspělými, ale především mezi „problematickými“ latinskoamerickými státy) ve vyjednávacím procesu nezapustitelnou roli.

Otázkou však zůstává, co nová smlouva přinesla a zda dostatečně posunula vyjednávací proces k dosažení nové dohody v příštím roce. I když se dá považovat za úspěch už to, že smlouva byla vůbec přijata, čímž byla dokázána vůle jednotlivých zemí v procesu pokračovat, stále zůstává řada klíčových otázek nedořešena. Smlouva neobsahuje konkrétní závazky vztahující se k nejdůležitějšímu bodu celého vyjednávání, tedy o kolik a do kdy jednotlivé země budou snižovat produkci emisí skleníkových plynů. Cancún si v tomto ohledu nic nezadá s Kodaní, nepřinesl žádný pokrok.

Vyspělé státy podmiňují přijetí nových závazků důslednějším zapojením rozvojových zemí (hlavně pak velkých rozvojových ekonomik) do jejich naplňování. Naopak rozvojové země zastoupené ve skupině G-77 stále požadují, aby hlavní odpovědnost, tedy i snižování emisí, nesly hlavně bohaté státy, které mají na emisích historicky větší podíl, přičemž závazky chudých zemí by měly být pouze dobrovolné. Klíčový rozpor mezi státy tedy panuje v tom, zda prodloužit či neprodloužit Kyotský protokol o druhé období. Hlavními odpůrci druhého období jsou především Japonsko, Rusko, Kanada a USA. Ti argumentují, že by měla být dojednána pouze nová dohoda, která bude zavazovat ke snižování produkce emisí, popřípadě jejich růstu, všechny významné emitenty. To však vyjednávání dostává do značně patové situace, jelikož rozvojové země jsou ochotny přijmout novou doho-

du pouze pod podmínkou druhého období Kyotského protokolu. Roli určitého prostředníka tak může sehrát EU, která je za určitých podmínek ochotna přistoupit na obě varianty, tedy jak na druhé období Kyotského protokolu, tak přijetí nové dohody.

I když tedy hlavní otázka celého vyjednávání vyřešena nebyla, došlo v Cancúnu k posunu alespoň v určitých oblastech. Za jeden z největších úspěchů můžeme považovat založení Zeleného klimatického fondu, jenž by měl spravovat značnou část klimatických financí, které by měly do roku 2020 představovat částku 100 mld. USD ročně. Cancúnská smlouva však již neupřesňuje, jak by se jednotlivé zdroje financí měly na této částce podílet. Dalším dílčím úspěchem je pokrok v otázkách transferu technologií či v problematice odlesňování pralesů. Bohužel žádná z těchto otázek nebyla v Mexiku dořešena zcela a bude nutno mnoho věcí dojednat v průběhu příštího roku.

Obecně lze tedy říci, že Cancún svá očekávání naplnil, nicméně před vyjednávači stojí velmi obtížný rok a má-li být celý proces završen v prosinci 2011 v JAR, musí jednotlivé státy ukázat mnohem více odvahy k ambicióznějším závazkům a kompromisům než ukázaly v Mexiku.

autor
Petr Patočka

› Rozvojová pomoc: Od charity k lidsko- právnímu přístupu k rozvoji

Velmi staré přísloví přisuzované čínskému mudrci Lao'c, jenž žil v šestém století před Kristem, říká: „Dáš-li člověku rybu, nasytíš ho na jeden den. Naučíš-li ho však chytat ryby, poskytneš mu obživu na celý život.“ Ale co když se člověk, v tomto případě pravděpodobně žena, jednoduše nemůže k rybníku dostat? Jak upozorňuje Duncan Green ve své knize *Od chudoby k moci (From Poverty To Power)*, musí mít tento muž či žena především právo rybařit. Cituje přitom náčelníka kambodžské vesnice: „Ta žena už ryby chytat umí. Chtěla by ale, aby z její řeky zmizely nelegální společnosti a pytláci. Byla by ráda, kdyby její vláda ve spolupráci s Asijskou rozvojovou bankou (Asian Development Bank) nestavěla obrovské přehradu, které ničí její obživu. Chtěla by také, aby policie násilím neničila komunity, které mají stavbě přehradu uvolnit místo. Nepotřebuje dobročinnost. Bylo by jí milejší, kdyby se respektovala její základní práva.“

Přísloví od Lao'c a kambodžský citát společně ilustrují proměnu, kterou zaznamenal rozvojový diskurs a praxe od svých počátků v padesátých letech 20. století: od přístupu orientovaného na „pomoc“ nebo „dobročinnost“ zacíleného na poskytování služeb (rozdělování ryb), přes přístup zaměřený na „obživu“ (v jehož rámci se učí, jak se uživit chytá-

ním ryb nebo prodejem úlovku) a dále k „lidskoprávnímu“ přístupu k rozvoji (zajišťujícímu, že místní podmínky umožňují jedinci uživení). V tomto článku budeme hodnotit trendy rozvojového myšlení příznačné pro minulé století a zrod nového přístupu založeného na lidských právech v devadesátých letech.

Historie rozvoje je neustálou evolucí. Jak poznamenávají Paul Gready a Jonathan Ensor¹, k posledním pěti desetiletím je možno volně přiřadit různé trendy v rozvojové praxi. Na konci období kolonizace byla pomoc považována za dočasné opatření, které povzbudí ekonomický „rozjezd“ bývalých kolonií. Oficiální pomoc byla na míle vzdálená zaměření na jednotlivce, které jsme ukázali v našem rybářském příkladě, a soustředila se především na podporu růstu s předpokladem, že jeho pozitiva postupně proniknou až k chudým. Již zakrátko se ukázalo, že pokud vůbec nastal, nedokázal růst nejchudším zajistit blahobyť.

Toto selhání rozvojové pomoci donutilo dárce v šedesátých letech přehodnotit účel jejich činnosti a zamyslet se nad ní v dlouhodobé perspektivě. Tento posun stál u zrodu dlouhodobějšího cíle známého jako „rozvoj“, jehož náplní bylo menší množství velkých infrastrukturálních projektů a více projektů zaměřených na blahobyť, které se přesněji orientovaly na lidi.

1 Ensor, J. and Gready, P., *Reinventing development translating right based approaches from theory to practice*, 2005

V sedmdesátých letech doznal tento trend označovaný za přístup založený na „základních potřebách“ dalšího posílení. Posílilo zaměření na jednotlivce, a to díky programům určeným na zvýšení příjmů nejchudších prostřednictvím produkce s vysokým podílem ruční práce. Cílem byla podpora veřejných služeb a posílení účasti.

Ale zanedlouho poté propukla dlouhá krize vlád rozvojových zemí, která způsobila ústup tohoto přístupu zaměřeného na jednotlivce. Pro osmdesátá léta byly charakteristické Programy strukturálních úprav (Structural adjustment programs – SAPs) navržené Světovou bankou a Mezinárodním měnovým fondem, které nutily jednotlivé státy k omezování veřejných výdajů (na vzdělávání, zdravotnictví, zemědělství...) a ke zvyšování příjmů (prostřednictvím výroby tropických komodit nebo surovin). Jak uvádějí Gready a Ensors: „...aby měly rozvojové země nárok na pomoc, musely zavést takzvanou paliativní finanční správu. Během čtyř desetiletí tak pomoc rozvojovým zemím opsala úplný kruh: od selhání ekonomických růstových strategií, k úlevě od chudoby zpět k růstu...“² což pro jejich chudé obyvatele mělo již známé mizivé výsledky.

Tento poslední trend přispěl k vybuzení kritičtějších reflexí vůči rozvoji, které přicházely z akademického prostředí nebo od nevládních organizací či osobností. Zvláště významné slovo

2 Ensor, J. and Gready, P., *ibid*, p 19

v této debatě měl Amartya Sen, indický ekonom a nositel Nobelovy ceny za ekonomii za rok 1998.

Jednoznačně poukázal na to, že chudoba nemůže být považována za čistě ekonomický problém, který je možno hodnotit výhradně na stupnici příjmů. Jde podle něj spíše o to, že dosažení blahobytu se do cesty staví nedostatek aktiv, příležitostí a nároků získaných díky právům. Chudoba je vyvolávána porušováním lidských práv a sama se následně stává zdrojem nejrůznějšího porušování těchto práv, jak ukazuje situace popisovaná v úvodu náčelníkem kambodžské vesnice.

Tento komplexnější obraz chudoby stál v devadesátých letech u zrodu dvou novějších trendů označovaných jako přístup zaměřený na „obživu“ a „lidsko-právní přístup k rozvoji“. První z nich vychází z přístupu typického pro 70. léta, zaměřeného na základní potřeby, a orientuje se na schopnost domácností dlouhodobě nakládat se svými zdroji. Druhý z nich – přístup založený na lidských právech (HRBA) – jde v zásadě stejným směrem: jeho snahou je umožnit chudým (a zvláště pak nejchudším), aby sami řídili vlastní rozvoj. Hlavním charakteristickým rysem HRBA je činnost spojující nositele práv (ty, kdo mají na práva nárok) a nositele povinností (ty, kdo mají na starosti ochranu, naplňování a uskutečňování práv, tedy především státní činitele), která umožňuje nositelům práv přivést nositele povinností k odpovědnosti a zároveň tyto posledně jmenované v této roli podporovat.

Tím HRBA potvrzuje centrální roli státu a jeho občanů v rámci rozvoje.

Spojení mezi lidskými právy a rozvojem existovalo již od Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948, ale během studené války byl jeho význam snižován. Polarizace mezi politickými a občanskými právy (považovanými za základní lidská práva) a ekonomickými, sociálními a kulturními právy (jež jsou naopak blízká blahobytu nebo rozvojovým idejím) udržovala tyto dvě oblasti rozdělené. Spolu s koncem dělení světa na bloky a opětovným potvrzením nedělitelnosti práv, stejně jako díky komplexnějšímu chápání příčin chudoby, získal přístup založený na právech čelné místo v oficiálních rozvojových programech, a to především v rámci jednotlivých agentur OSN, několika dárcovských zemí a rostoucího počtu mezinárodních nevládních rozvojových organizací.

Právě uplynulé desetiletí se převážně neslo ve znamení Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals – MDGs), které celé mezinárodní společenství soustředilo kolem osmi stanovených cílů. Jakkoli to tak není explicitně formulováno, vztahují se MDGs svým záměrem přímo k lidským právům. V jejich naplňování se však využívá spíše kombinace přístupů zaměřených na základní pomoc, potřeby či obživu, než přístupů orientovaných na lidská práva.

Minulá i nadcházející dekáda tak jsou svědky kombinace různých rozvojových přístupů. I když nedávná finanční krize tlačí me-

zinárodní společenství spíše k podpoře růstu, ukázala zároveň důležitost podpory nejchudších lidí, kteří její negativní dopady pocítili nejvíce, v jejich úsilí vymanit se udržitelným způsobem z hladu a chudoby. Na nás všech pak je, abychom našli a uplatňovali tu správnou vyváženost.

autorka
Aurele Destree

Vytvoření Newsletteru bylo podpořeno z prostředků Evropské unie a Ministerstva zahraničních věcí ČR.